

Anders Ehlers Dam og Marianne Stidsen (red.): *Distancens patos*

Anders Ehlers Dam og Marianne Stidsen (red.)

Distancens patos

2017 357 s. København U Press, ISBN: 9788793060623

Aage Jørgensen

Aage Jørgensen er cand.art., lektor emeritus etter tilsetningar ved Aarhus Universitet og Langkær Gymnasium.

aagejorg@gmail.com

Han har mellom anna skreve *Nærved og næsten* (2009), *Tilblivelsens digter* (2013), *Den Store Jensen* (2017) og *Karen Blixens udeblevne Nobelpris* (2017), samt utarbeida ei rekke bibliografiar, seinast *Dansk litteraturforskning i det 21. århundrede* (2015). Har utgjeve Johannes V. Jensens *Ord og virkelighed*, bind 1-5 (2014) og *Intermezzo og Skovene* (2018) samt medutgjeve same forfattars *Samlede digte*, bind 1-2 (2006) og *Himmerlandshistorier*, bind 1-2 (2018).

Friedrich Nietzsche tog som bekendt, da professoratet blev ham for brydsomt, til Genova. Tilbagetrækningen fik også som begreb en fremtrædende plads i hans filosofiske overvejelser. Den konkrete livsførelse omfattede vandreture, hvor han i den friske luft bl.a. funderede over sin diæt. Han greb her tilbage til Epikur og udbredte sig om hans tilsvarende overvejelser. Da Peter Seeberg skrev konferensspeciale om Nietzsche, blev han indfanget af, hvad denne skrev om sagen, i en sådan grad, at han oversatte de epikuræiske fragmenter. Det har Marianne Juhl nævnt i sin Seeberg-bog fra 1999. Men siden er oversættelsen (som Seeberg i 1949 forsøgte at få optaget i Hasselbalchs Kulturbibliotek) forsvundet fra Seeberg-Arkivet på Hald Hovedgaard. Anders Juhl Rasmussen udfolder emnet i et bidrag med titlen «Diætens patos» til en bog med titlen *Distancens patos*, som er et festskrift til professor Jan Rosiek, der i sin forskning ofte har beskæftiget sig med netop tilbagetrækningen. Så at gøre den til gennemgående tema må forekomme oplagt. Det tjener redaktørerne, Anders Ehlers Dam og Marianne Stidsen, til megen ære, at det er lykkedes dem at få næsten alle bidragyderne til at respektere temavalget, ganske vist med en vis bredde i begri- belsen af *distancens patos*.

Juhl Rasmussen (for nu at afslutte hans sag) tager i bidraget to skridt: hvordan opfattede Seeberg Epikur gennem Nietzsches briller, og hvordan påvirkede opfattelsen hans egen epikuræisme. Den kender man måske især i satirisk udgave fra teksten «Slaraffenland», om det opulente sønderjyske kaffebord, som fremkom i 1968-festskriftet til Aarhus-litteraten Jens Kruuse. Det positive modstykke er selvfølgelig de enkle retter, som oplistedes i *Argumenter for benådning* (1976). Seeberg havde selv et nietzscheansk behov for tilbagetrækning til mediterrane steder, for at komme hverdagens museumsgøremål på afstand, når der skulle skrives. Juhl Rasmussen åbner mulighed for, at Vilhelm Ekelunds aforismer i *Antikt ideal* kan have ledt Seeberg mod Epikur. Men ellers er det dennes «livsfilosofiske sjælshygiejne» såvel som den nøgternt tilbageholdende prosastil, som Seeberg tilegnede sig.

Begrebet «distancens patos» stammer jo fra Nietzsche, der især forbandt det med «åndsaristokrati og elitebevidsthed» (11) og som modtræk til den kvælende forskelløshed, han oplevede, undtagen måske i Sils-Maria, hvor han ofte søgte tilflugt. Mange andre har gjort ligeså, «holdt sig på distance af de kulturelle og civilisatoriske centre for i tilbagetrækningen at opsøge kontemplation og autenticitet» (10), som forordet formulerer det. Martin Heidegger arbejdede bedst på Todtnauberg, en nævnelse, der lægger op til et par artikler om ham. Forordet kunne have nævnt kunstnerkolonier i Tyskland og Danmark, som omkring 1900 var udslag af det samme behov. Paula Modersohn-Becker stræbte den anden vej, da livet i Worpswede-kolonien blev hende for trangt: hun tog til Paris, af Baudelaire eksponeret som modernismens sted *par excellence*.

Også Thorkild Bjørnvig praktiserede tilbagetrækning, til Samsø, men dog først til Kandestederne. Derom handler Anders Ehlers Dams artikel. Bogens omslag prydes af et foto taget af Bo Bjørnvig i 1960, et bølgende klitlandskab med familiens sommerhus som upåfaldende vidnesbyrd om menneskeaktivitet. Her havde digteren «det elementære: naturen og det tidløse» (179) inde på huden, mens «Civilisationens Helvedslarm» fortønde sig. Landskabet med kystlinjen som afgørende grænse repræsenterer «en andethed i forhold til den civiliserede og teknologiske moderne verden» (182), en oplevelse af «kosmisk fylde». Rosiek har i *Danmark, Gurre, stranden* (2015), som festskriftets forfattere ofte henviser til, antydning, at det kunne være en idé at se nøjere på dansk litteraturs Kandesteder-digte. Ehlers Dam tager udfordringen op i en analyse af et af dem, Bjørnvigs «Nymaane».

Om den tidlige Bjørnvig handler også Torben Jelsbaks bidrag, der skitserer tidsskriftet *Hereticas* rolle og betydning som «toneangivende samlingspunkt» (157) for bearbejdningen af krigserfaringerne i dansk litterær debat, først og fremmest ved sammenstilling af essayet «Begyndelsen» i første årgang (1948) og digtet «Kim» nogle måneder senere. Som bekendt diagnosticerede *Heretica* en «dybdegående og definitiv kulturkrise» (157) og satse på en overvindelse af den ved at formulere et «musisk» livs- og kunstsyn i «en højstemt, alvorsfuld og patosfyldt tone» (158). I *Heretica* møder vi distancens patos for fuldt udtræk. Jelsbak nævner «førerne»: Ole Wivel, Knud V. Jensen, Bjørn Poulsen, Martin A. Hansen og altså Bjørnvig – samt de eksistensfilosofiske bagmænd: Nietzsche og Oswald Spengler, hvis pessimistiske spådom om den vesterlandske kulturs undergang afbalanceredes af Vilhelm Grønbech, der nærrede «et profetisk håb om en genrejsning af kulturen i et folkeligt, mytebåret fællesskab» (162). Bjørn Poulsen gav intellektet og «den frie Tanke» skylden for, at en glørværdig europæisk tradition perverterede sig i nazismen, og Wivel supplerede og talte om «et simpelt årsagsforhold mellem fremskridtstroen og diktaturet» (163).

I denne situation forkyndte man kunstens tilbagetrækningsret. Det store menneske som sandhedsvidne og kulturkilde altså: «Indtil de mindste Enkeltheder maa du følge ham» (164).

Jelsbak argumenterer nu for, at Thorkild Bjørnvig «synes at lægge en distance til den [Ole Wivel'ske] messianske variant af adventsholdningen (165)». Splittelsen mellem fornuft og følelse bør kunne overvindes med erindringer om barndomsuskylden og den førcivilisatoriske naturtilstand. Følgelig affærdiger han den avantgardistiske traditionsfornægtelse og bekender sig til «en traditionsbevidst modernisme» (166); han taler om at «gennemtrænge, gennemgløde Slægtens døde Traditioner, [...] saa vor Erkendelse kan faa Vækst, Rod og Fortsættelse» (168). Essayet er biografisk forankret i en dialog med studiekammeraten Knud Jensen, som midt under krigen drog i krig i solidaritet med det Tyskland, der fandtes før perverteringen, og faldt under de allieredes fremrykning i Frankrig. Bjørnvigs besættelsestidserfaring var anderledes «teoretisk» end f.eks. Martin A. Hansens. Da dette gik op for ham, greb det ind i digtet om frihedskæmperen Kim Malthe-Bruun, som tyskerne jo henrettede en månedstid før befrielsen. Jelsbak lader det stå hen, om digtets «poetiske helgenkåring» (175) kan gælde for andet og mere end dødekult.

Distancens patos opsøger Erik Skyum-Nielsen med større besvær i Per Højholts «blindgyder», som han fikserer genremæssigt, tematisk og retorisk og med henblik på forbilleder (Borges, Kafka, Blixen og Poe), før hovedsagen berøres: «det rumlige og topografiske aspekt» (207), først i teksterne, med deres eksempler på egensindige tilbagetrækninger til «afsides, ydmyge steder» (214), så i biografien, hvor Hørbylunde repræsenterer den sene lyriks «gennembrud til naturen» og «indrømmelser til naturdigtet» (217), dog gennemgående akkompagneret af «en karakteristisk ironisk twist».

Marianne Stidsen kredser om og opholder sig ved det punkt i Hans-Jørgen Niensens *Fodboldenglen*, hvor Frands på vegne af forfatteren, løbet sur i sin venstrefløjsagitation («de tidstypiske marxistiske og feministiske paroler» (257)), frelses ved tilfældigt at få fingre i en samling Rilke-digte. Nielsen bekendte sig efterfølgende i essayet «Til fiktionens forsvar» til «den tradition for venstreradikalt forsvar af kunstens autonomi» (262), som Frankfurterskolen og Peter Bürger står for. Stidsen går, som i analysen af *Fodboldenglen* i disputatsen *Den ny mimesis* med hjælp fra den amerikanske psykolog Erik Erikson, et skridt videre. Ganske vist fornemmer hun mislyde dér, hvor frelserpigen Majken rykker ind i romanen, men da er generationssamhørigheden med sønnen Alexander jo etableret, og til allersidst tør hun antyde, at «muligvis handler det med kunstens autonomi og modernitetens differenciering af livsområderne [...] også om at blive voksen» (266).

Da Rousseau trak sig tilbage til St. Peterinsel i Bielersee, forvandlede den sig til et helligsted gerne omtalt som Rousseaus Ø. Jens Baggesen sigtede i indledningen til *Labyrinten* der til med ordene «det menneskeligste menneske», og det er så blevet titlen på Henrik Blichers bidrag til *Distancens patos*. Baggesen når ikke frem til øen i de to udgivne bind af sin rejse-schildring, men lod en rapport om sit besøg fremkomme som en art trailer i tidsskriftet *Minerva*. Om et nyt besøg nogle år senere beretter dagbogen, og Blichers *scoop* er nu at jævnføre de to skildringer og opmåle afstanden. Efter den «højstemte fejring af det menneskeligste i det solitære møde med en forkommen plante», det første besøgs højdepunkt, møder vi ham nu «som selvforglemmende hyggespreder over for de tilstedeværende kvinder» (26).

Jørn Erslev Andersens artikel fokuserer på den romantiske ironi, med Nietzsches lidenskabelige kritik af «slavemoral, snusfornuft, småborgerlig grisegrynten og skinhellighed» (31)

som afsæt, og selvfølgelig med filosofihistorisk inddragelse af Kant, Schelling og Fichte. Det i sammenhængen afgørende ryk kommer, da Schlegel og Novalis trækker Fichte «ud af filosofien og ind i den poetiske refleksions domæne» (37). Fra Fichte overtog man begrebet «svæv» eller «svæven» for at indkredse «den komplekse relation mellem endeligt og uendeligt, [...] som en aktivitet i indbildningskraften» (39), ja, Solger tildelte svævet «en prominent begrebsmetaforisk status i en filosofisk kunslære» (40) – som så er den, der forsøges nøjere bestemt, bl.a. med inspiration fra Plotin som knyttet «eksklusivt til den emanative metafor om lys» (40), og med hensyntagen til Solgers løbende diskussion med Schlegel.

«Georg Brandes og modernismen» hedder Peer E. Sørensens bidrag, der med afsæt i en kronik i 50-året for indledningsforelæsnings til hovedstrømningerne plæderer for en udjævning af «kløften mellem højkultur og lavkultur» (75). Det stod Brandes klart, at «en vidende og kulturelt veluddannet arbejderklasse» måtte danne grundlag for «den fremtidige socialdemokratiske kulturpolitik» (76) – på et tidspunkt jo, hvor det ellers var almindeligt at betragte arbejderne (og jøderne) som smittebefængte og den avantgardistisk-eksperimenterende kunst som dekadent. Dette sidste mente også Brandes, så der måtte en anden kunst til, en formbevidst kunst med «kommunikative interesser» (78), ja, egentlig en almenfattelig kunst. I realiteten var det Goethe-linjen ført frem i tid, som han bekendte sig til. Denne med Sørensens ord «blindhed» løber videre, med den nazistiske kritik af modernismen som ekstremvariant. «Hele dette felt er fyldt af smertefulde modsigelser og foruroligende ideologiske og diskursive paralleller mellem ellers hinanden fjendtlige holdninger» (84).

Og nu de to Heidegger-bidrag. Karsten Hvidtfelt Nielsen fokuserer på Nietzsche-skrifterne, hvori metafysikken efter sin senblomstring i den tyske idealisme likvideres. Heidegger indvælges i Nietzsche-arkivets ledelse og benytter sin formidable indsigt til «at iværksætte ét af filosofihistoriens større blufnumre» (149). Offentligt promoverer han billedet af den betydningsfulde filosof, i de såkaldte fortielsesskrifter tegner han tydeligvis mod bedre vidende billedet af en stort set umulig filosof, med henblik vel på en eftertids afsløring, som jo også finder sted nu, hvor hans «sorte hæfter» offentliggøres.

«Ræven Heidegger» huserer også hos Adam Poulsen, der præciserer sin vinkel således: «Hannah Arendts kritik af tilbagetrækningens politik». Artiklen diskuterer en fabel i Arendts optegnelsesbog, om en ræv, der efter et udsat liv endelig bosætter sig i en hule indrettet som fælde. Artiklen skræller nu fablens lag af, først det biografiske. Arendt var midt i tyverne elev af Heidegger og involveret i en affære med ham, hvad der fik hende til at flytte til Heidelberg og studere videre hos Karl Jaspers. Som bekendt trådte Heidegger i 1933 ind i nazipartiet, mens Arendt qua jøde flygtede til Frankrig og efter okkupationen videre til USA. Da krigen var ovre, mødtes de et par gange, i 1952 i hans hjem, hvilket i hendes notesbog afsatte en skitse til fablen. Nok så interessant er selvfølgelig den filosofiske side af hendes kritik. Nu er retræten fra det «almindelige» liv jo refleksionens mulighedsbetingelse. Derimod argumenterer Poulsen for, at Heidegger ifølge Arndt ikke bryder med, men tværtom havner i traditionens «diskreditering af den fælles verdens anliggender» (129), og endydermere simpelthen ikke forstår, at livet i det offentlige rum er «den institutionelt forankrede forening af frie og ligeværdige subjekter og som sådan et udtryk for udfoldelse af menneskelig pluralitet» (129), det modsatte af «Heideggers før-politiske folkefællesskab», hvad den snu ræv ikke var snu nok til at indse.

Som bekendt offentliggjorde pseudonymet Osceola, før indehaveren Karen Dinesen tog til Britisk Østafrika for at blive baronesse og drive forretning, et par noveller. At hendes litterære ambitioner rakte videre, dog ikke i retning af at «blive kendt», bevidner de efterladte manuskripter, af hvilke Svend Skriver har fordybet sig i tilløbene til en samling «sandsynlige historier». Tilbagetrækningen fra den litterære offentlighed blev tematiseret i interviews, da hun endelig trådte frem i rampelyset. Som «litterært fænomen» huserer den ét sted i de omtalte historier, ikke overraskende i «Eneboerne».

Mads Sohl Jessen beflitter sig på at få hold på Søren Kierkegaards bemestring af det sublime i Johannes de Silentios skildring af Isak-ofringen i *Frygt og Bæven*, altså ikke skrifterets generelle filosofiske kritik, men specielt det «retoriske afhængighedsforhold til apostlen Paulus' sprog» (50). Johannes er «dybt paulinsk i sin religiøse lidenskabelighed» (53), men jo uden *tro* og således trods al kritik af den moderne verden dog netop *moderne*. I dansk æstetikhistorisk sammenhæng optræder ifølge Sohl Jessen Longinus' refleksioner vedrørende det sublime for første gang netop i *Frygt og Bæven*.

Anna Sandberg beskæftiger sig med tyske Lutz Seilers *Kruso* som både en tilbagetræknings- og en grænseoverskridelsesroman, Thomas Bredsdorff funderer over afstand og nærhed hos Karl Ove Knausgård, og Susanne Kemp ser på «retoricitet» specielt i Pia Juuls lyrik.

Hans Hauge forsøger vidende og morsomt at besvare spørgsmålet: «Har der været modernisme i England?» Et par navne funkler kanonisk på en ret mørk himmel, men Jan Rosiek er i Aarhus blevet undervist af F. R. Leavis-eleven Donald Hannah og har skrevet speciale om Ted Hughes, og så er den redaktionelle fordring om distancens patos vel tilgodeset?

Også de to afsluttende bidrag, et digt af ældre dato og nogle refleksioner over «indre rum», må have balanceret på papirkurvens kant. De har fået deres eget afsnit, bogens femte, uden at man i øvrigt tør mene, at afsnitsinddelingen er klart motiveret, i hvert fald ikke ekspliciteret. Men for nu at gentage: festskriftets indiskutable styrke er, at distancens patos faktisk for de fleste bidragydere har fungeret som ledestjerne; det må have beredt den (nu mere end) 60-årige en vis tilfredsstillelse!